

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausunto arviomuistiosta rangaistusten oikeasuhtaisuudesta

Viite: OM 1/41/2018

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry (jäljempänä Tuomariliitto) esittää lausuntonaan seuraavaa:

Yleistä sekä arvioinnin perusteista ja lähtökohdista

Yhteiskunnallinen keskustelu eri rikosten moitittavuuden suhteesta toisiinsa on tarpeen yhteiskunnan muuttumisesta johtuvien muutostarpeiden tunnistamiseksi. Vallan kolmijaosta kuitenkin seuraa, että lainsäädäntö- tai toimeenpanovalta eivät muutoin kuin säädösmuutoksin voi ohjata tuomioistuinten toimintaa rangaistustasojenkaan osalta, kuten arviomuistiossa onkin todettu (esim. s. 81 – 82).

Arviomuistiossa on tiivistetysti tuotu esiin suomalaisen kriminaalipolitiikan perusteet ja lainsäätäjän toimintaa ohjaavat arviointiperusteet, mitä on pidettävä aiheellisena. Tarkastelu on tässä yhteydessä suppeudestaan huolimatta riittävä.

Arviomuistiossa on lisäksi esitelty rangaistusten vaikutusten arviointia silmällä pitäen rangaistusjouston käsitettä ja sitä koskevia tutkimustuloksia sekä arvioitu rangaistusjärjestelmää kustannus-hyöty-analyysin pohjalta. Näiltä osin tarkastelulla ei Tuomariliiton mielestä ole juurikaan annettavaa rangaistusjärjestelmän ja rangaistusten oikeasuhtaisuuden arvioinnille. Hyötylaskelmat ovat parhaimmillaankin epätarkkoja. Tuomariliitto katsoo, ettei sen arviointia, mitä tekoja yhteiskunta pitää niin moitittavina, että niihin on perusteltua puuttua rikosoikeudellisen sääntelyn ja erityisesti rikoslain kautta, voida suorittaa kustannusnäkökohdista lähtien. Sama koskee kysymystä rikoslainsäädäntöön rangaistavaksi säädettyjen rikosten rangaistusasteikkojen arvioinnista. Kysymys on valtiollisen rangaistusjärjestelmän ylläpidon oikeutuksesta ja hyväksyttävyydestä. Näiden kysymysten kannalta kustannusnäkökohdat ovat vähämerkityksisiä. Tuomariliitto pitää selvänä, ettei oikeusturvalle voida varsinkaan rikosoikeu-

den ydinalueen, erityisesti henkeen, terveyteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvien rikosten osalta, asettaa ”hintalappua” siten kuin arviomuistion sivuilla 35 – 37 ja myöhemmin esimerkiksi lainsäädäntömuutosten vaikutuksia seksuaalirikosten osalta sivuilla 93 – 96 olevassa tarkastelussa on pyritty tekemään.

Arviomuistiossa tarkastelu on rajoitettu neljään yksittäiseen rikoslain soveltamisalueeseen, seksuaali-, väkivalta-, talous- ja rattijuopumusrikoksiin. Valintaa ei ole perusteltu. Tuomari-liiton mielestä tarkastelu olisi ollut aiheellista ulottaa selvästi laajemmalle. Nyt keskeisistä rikosoikeuden alueista esimerkiksi perinteiset omaisuusrikokset ja huumausainerikokset on rajattu kokonaan tarkastelun ulkopuolelle. Samoin suurin osa elinkeinotoimintaan liittyvistä rikoksista on jätetty käsittelemättä. Ihmisten hyvinvointiin olennaisesti vaikuttavia rikosoikeuden alueita, esimerkiksi työ- ja ympäristörikokset, on niin ikään rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siltä, että valinnat on suoritettu poliittisin tarkoituksenmukaisuusperustein, eikä arviomuistio sen vuoksi tarjoa pohjaa yleisemmälle rangaistustason oikeasuhtaisuuden arvioinnille.

Rikosten rangaistusten oikeasuhtaisuuden arvioinnin pohjaksi tarvitaan kattavaa analyttistä tutkimustietoa. Vaikka käsiteltyjen rikostyyppien rangaistuskäytännöstä esitetyt tilastotiedot antavat sinänsä yleiskuvan oikeuskäytännön mukaisista rangaistuslajeista ja -tasoista noissa rikostyypeissä, tarkastelu olisi pitänyt suorittaa huomattavasti perinpohjaisemmin. Tuomari-liiton käsityksen mukaan olisi perusteltua pyrkiä laatimaan ainakin keskeisten rikostyyppien rangaistuskäytännöstä samantyyppinen ja mieluummin perinpohjaisempi selvitys kuin on Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan toimesta laadittu henkilövahinkojen korvaustason osalta.

Rangaistustasoon rikostyyppien ohella vaikuttavista tekijöistä

Arviomuistiossa on sivuutettu eräät säännöllisesti keskustelua herättävät kipupisteet, joilla on suuri tosiasiallinen merkitys seuraamusjärjestelmälle ja jotka olisi arvioitava ennen rikostyyppikohtaista arviointia. Tällaisia ovat muun muassa seuraavassa mainittavat kysymykset.

Kysymystä rangaistusten ehdollisuuden edellytyksistä ja tältä osin eli rikoslain 6 luvun 9 §:n soveltamisesta syntyneitä oikeuskäytäntöä ei ole arviomuistiossa käsitelty. Tämä on sinänsä jossakin määrin ymmärrettävää, koska ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia on selvitetty vastikään selvitetty erillisen työryhmän mietinnössä (Ehdollisen vankeuden oheisseuraamukset. Oikeusministeriön julkaisusarja ”Mietintöjä ja lausuntoja” 2/2018). Valinta on kuitenkin johtanut siihen, että monia rangaistuskäytäntöön liittyviä kiinnostavia kysymyksiä on jäänyt selvittämättä ja arvioimatta. Esimerkkinä voidaan mainita kysymys siitä, milloin ensikertalaisenkin alle kahden vuoden mittainen vankeusrangaistus on tuomittava ehdottomana (vrt. Ruotsin ”artbrott”). Myös siitä, miten aiemmat tuomiot vaikuttavat rangaistuksen ehdollisuutta koskevaan arviointiin (estävät tai eivät estä uutta ehdollista rangaistusta), on aika ajoin syntynyt julkista keskustelua.

Kysymystä koventamisperusteiden vaikutuksesta rangaistuksiin ei ole selvitetty eikä pyritty arvioimaan. Koventamisperusteiden vaikutuksista rangaistusten mittaamisessa olisi tarpeen saada tutkimustietoa pohjaksi sen arvioimiselle, tulisiko koventamisperusteiden soveltamisen vaikutuksen rangaistusten mittaamiseen olla nykyisestä oikeuskäytännöstä poikkeava (joko suurempi tai pienempi).

Yhteisen rangaistuksen mittaamista koskevan rikoslain 7 luvun 5 §:n säännöksen soveltamista ja sen osalta muodostunutta oikeuskäytäntöä (”paljousalennus”) ei ole selvitetty eikä arvioitu. Sama koskee aikaisempien rangaistusten huomioon ottamista eli rikoslain 7 luvun 6, 7 ja 8

§:ssä tarkoitettuja konkurrenssitilanteita. Näiltä osin perusteellinen tutkimus soveltamiskäytännöstä olisi erittäin tarpeellinen nykytilan selvittämiseksi ja mahdollisten muutostarpeiden arvioimiseksi. Tuomioistuimet ovat viimeisen vuosikymmenen aikana alkaneet perustella aiempaa tarkemmin muun muassa yhteisen rangaistuksen mittaamiseen liittyviä ”laskutoimituksiaan”, joten tutkimuksella todennäköisesti olisi saatavissa esiin vähintäänkin relevantteja yleispiirteitä nykyisestä yhteisiin rangaistuksiin liittyvästä mittaamiskäytännöstä.

Tuomariliitto toistaa ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksia koskeneesta työryhmän mietinnöstä 17.4.2018 antamassaan lausunnossa esittämänsä ehdotuksen rangaistusjärjestelmän kokonaisvaltaisesta uudistamisesta, jossa uudelleen määriteltäisiin ankaroituvan rangaistuslajiportaikon eri rangaistusten suhdetta toisiinsa. Tällainen kokonaisuudistus lisäisi koko rangaistusjärjestelmän uskottavuutta.

Tarkastelualueista

1. Seksuaalirikokset

Kuten arviomuistion seksuaalirikoslainsäädännön uudistamista koskevasta jaksosta 3.1 (sivut 48 – 50) ilmenee, seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku on uudistettu kokonaan 1.1.1999 voimaan tulleella lailla 563/1998 ja lukuun on tämän jälkeen tehty lukuisia osittaismuutoksia. Yksikään luvun säännöksistä ei ole voimassa alkuperäisessä muodossaan. Laki-valiokunta on 1.9.2014 voimaan tulleen luvun osittaisuudistukseen (509/2014) liittyvässä mietinnössään (LaVM 4/2014 vp s. 3) pitänyt perustellusti tällaisia pistemäisiä osittaisuudistuksia ongelmallisina ja lainkäytössä haasteita aiheuttavina.

Suomen kansainväliset sopimusvelvoitteet, erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (niin sanottu Istanbulin sopimus), johon Suomi liittyi 1.8.2015, aiheuttavat tarvetta tarkastella periaatteellisista lähtökohdista myös rikoslain 20 lukua. Erityisesti raiskausrikoksen tunnusmerkistön osalta on viimeaikaisessa oikeustieteellisessä ja myös julkisuudessa käydyssä keskustelussa nostettu esiin kysymys siitä, tulisiko sukupuoliyhteyttä koskevan suostumuksen puuttumisen olla keskeinen raiskausrikoksen tunnusmerkistötekijä.

Tuomariliitto katsoo edellä esitetyistä syistä, että rikoslain 20 lukuun tehtävien pistemäisten osittaisuudistusten asemesta tulisi käynnistää hanke sanotun luvun ja siihen liittyvien muissa rikoslain luvuissa käsitellyjä rikoksia koskevien rangaistussäännösten (erityisesti rikoslain 17 luvun 18, 18 a ja 19 §:t) kokonaisvaltaiseksi uudistamiseksi. Tuomariliitto pitää tärkeänä, että kokonaisvaltaisesti harkittaisiin mitä menettelyjä ja millä tavoin halutaan säätää rangaistavaksi sekä minkälaisia rangaistusasteikkoja noiden rikosten osalta halutaan käyttää. Tällainen uudistustyö edellyttää luonnollisesti perusteellista aikaisempien lainsäädäntömuutosten vaikutusten ja oikeuskäytännön selvittämistä, mitä arviomuistiossa (s. 97) on esitetty ensisijaisena toimenpiteenä. Kokonaisuudistuksessa tulisi pyrkiä siihen, että sen jälkeen seksuaalirikosten ja muiden niihin liittyvien rikosten rangaistussäännöksiin ei enää tähänastiseen tapaan tehtäisi muutoksia muutaman vuoden välein, vaan säännökset voisivat pysyä muuttamattomina voimassa pitkähkön ajan ennen mahdollista uutta kokonaisuudistusta.

Tuomariliitto vastustaa arviomuistiossa toissijaisesti ehdotettuja muutoksia edellä todetun lisäksi seuraavista syistä.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottamiseen neljästä vuodesta vankeutta ei ole tarvetta. Rangaistusasteikko kattaa hyvin ne yksittäiset teot, joiden voidaan arvioida tulevan rangaistaviksi (perusmuotoista) lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan

rikoslain 20 luvun 6 §:n nojalla. Nähtävissä ei ole tarvetta tuomita puheena olevista rikoksista yksittäisinä yli neljän vuoden mittaisia vankeusrangaistuksia, eikä sellaisia tosiasiaa tulnaisi yksittäisistä teoista tuomitsemaan, vaikka rangaistusasteikkoa mainitulla tavalla korotettaisiin. Mikäli (perusmuotoisia) lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä on useita, enimmäisrangaistus on rikoslain 7 luvun 2 §:stä ilmenevällä tavalla jo nyt seitsemän vuotta vankeutta. Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, joka käsittää sukupuoliyhteyden alle 16-vuotiaan taikka rikoslain 20 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa (tekijä lapseen nähden säännöksessä mainituissa läheissuhteissa) alle 18-vuotiaan kanssa, rangaistusasteikko taas ulottuu kymmeneen vuoteen vankeutta.

Ehdotettu erillinen rangaistussäännös törkeästä lapsen raiskauksesta merkitsisi, kuten arviomuistiossa (s. 92) on todettukin, enimmäisrangaistuksen alentamista nykyisestä 13 vuodesta, johon voidaan tuomita, mikäli teko täyttää raiskauksen tai törkeän raiskauksen ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön. Tilanteissa, joissa kysymys on törkeästä raiskauksesta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, vähimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Arviomuistiosta ilmenee (s. 91), ettei tutkimustietoa ole rangaistuskäytännöstä sukupuoliyhteyden sisältävien lapsen törkeiden seksuaalisten hyväksikäyttöjen eikä lapsiin kohdistuvien raiskausrikosten osalta. Tuomariliiton käsitys on, että sekä törkeän raiskauksen että törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön käsittävissä tapauksissa tuomittavat rangaistukset ovat jo nyt ankaria. Rikoslain systematiikasta poikkeavan erillisen törkeää lapsenraiskausta koskevan rangaistussäännöksen säätäminen vähimmäisrangaistuksen korottamiseksi ei ole ainakaan osittaisuudistuksena perusteltua. Säännöksen tarpeellisuutta voidaan toki harkita edellä ehdotetun, muun muassa perusteellista tähänastisen rangaistuskäytännön selvittämistä edellyttävän kokonaisuudistuksen yhteydessä.

2. Väkivaltarikokset

Tuomariliiton näkemyksen mukaan rikoslain 21 luvun kokonaisvaltaiseen uudistamiseen ei ole erityisiä paineita. Kuten arviomuistiossa (s. 105 ja 107) on todettu, rangaistusasteikot ovat riittäviä oikeasuhtaisten rangaistusten mittaamiseen.

Arviomuistiossa (s. 112) ehdotetuista rangaistusjärjestelmään kohdistuvista toimenpiteistä yhdistelmärankaistusta koskeva uudistus on jo voimassa. Ehdollisen vankeuden oheisseurauksia koskevasta työryhmän ehdotuksesta Tuomariliitto on antanut 17.4.2018 lausuntonsa, johon liitto tässä yhteydessä viittaa.

3. Talousrikokset

Talousrikoksia koskevien säännösten osalta Tuomariliitto toteaa, että tarkastelussa on sivuutettu kokonaan osa elinkeinotoimintaan liittyvistä rikoksista ilman, että ratkaisulle olisi esitetty varsinaisia asiaperusteluja, jollaisina Tuomariliitto ei pidä arviomuistiossa (s. 115) mainittuja julkisen keskustelun kohdentumista eikä eduskunnan tarkastusvaliokunnan kannanottoja.

Rangaistuskäytännön osalta Tuomariliitto toteaa, että ne bis in idem -problematiikkaan liittyvistä syistä merkittävä osa verorikoksen tunnusmerkistön sinänsä täyttävistä menettelyistä ei päädy tuomioistuimiin rikosasioina, vaan seuraamukset niistä määrätään hallinnollisessa menettelyssä. Kokonaiskuvan saaminen puheena olevien menettelyjen seuraamuskäytännöstä edellyttäisi verorikosten rangaistuskäytännön selvittämisen lisäksi myös hallinnollisen seuraamuskäytännön selvittämistä.

Ehdotettujen (s. 137) toimenpiteiden osalta Tuomariliitolla ei ole tässä yhteydessä lausuttavaa. Tuomariliitto tulee antamaan erikseen lausunnon unionipetosdirektiivin täytäntöönpanoa koskevasta työryhmän mietinnöstä.

4. Rattijuopumusrikokset

Tuomariliitolla ei ole tältä osin lausuttavaa.

Muita huomioita

Tuomariliitto toteaa, että arviomuistiossa on monissa kohdissa esitetty merkittäviä lisämääräraharakkeita aiheuttavia toimenpiteitä. Tältä osin on syytä ottaa huomioon, että esimerkiksi rangaistusten täytäntöönpanon rahoitus tapahtuu oikeusministeriön hallinnonalan budjetista, samoin kuin tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen toiminnan sekä julkisen oikeusavun rahoitus. Näin ollen täytäntöönpanokustannusten lisääntyminen esimerkiksi vankeusrangaistusten pitenemisen vuoksi aiheuttaa lisäpainetta muun muassa hallinnonalan edellä mainitun muun toiminnan rahoituksen kannalta.

Tuomioistuinlaitoksen resurssien riittämättömyys on omiaan pidentämään oikeudenkäynteihin kuluva-aikaa, mikä on ongelmallista rikosasioiden asianosaisten, sekä vastaajien että rikoksen uhrien eli asianomistajien oikeusturvan kannalta. Oikeusturvan toteutumisen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tärkeimpiä elementtejä on access to justice –periaate, jonka mukaan jokaisella loukkauksen kärsineellä on turvattu oikeus saada asiansa kohtuullisessa ajassa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Esimerkiksi yksin esitutkinnan tehostaminen johtaa vain syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten ruuhkautumiseen. Erityisesti talousrikosten osalta ruuhkautuminen on jo pitkään ollut tosiasia ja aiheuttanut sen, että tuomioistuimilla on usein velvollisuus alentaa rangaistuksia rikoksesta kuluneen ajan nojalla. Tämä on omiaan heikentämään yleistä luottamusta rangaistusjärjestelmäämme kohtaan. Uhrien oikeuksia sekä rangaistusten vaikuttavuutta ja uskottavuutta turvataan oikeudenmukaiseksi koetun rangaistusjärjestelmän ja -tason lisäksi pitämällä huolta siitä, että odotusaika rikoksen teko-ohetkestä oikeudenkäyntiin on mahdollisimman lyhyt.

Oikeudenkäynnin sujuvuuden kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että tuomioistuimet ja niitä palvelemaan perustettava tuomioistuinvirasto resursoidaan niihin kohdistettujen alati kasvavien odotusten ja vaatimusten edellyttämälle tasolle. Tällä hetkellä muun muassa vahvennettuja kokoonpanoja ei voida resurssien riittämättömyyden vuoksi käyttää käräjäoikeuksissa niin paljon kuin olisi tarvetta.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon valmisteluun ovat ottaneet osaa määrääaikainen hovioikeudenneuvos Sari Nevalainen, käräjätuomari Johanna Helminen sekä hovioikeudenneuvokset Wilhelm Norrman ja Kimmo Vanne. Lausuntoasiaa on käsitelty Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja hallituksessa 14.5.2018.

Turussa 17.5.2018

Kimmo Vanne
Tuomariliiton puheenjohtaja